

Tófalvi Zoltán

A korondi fazekasság rövid története

Korondot a fazekasság tette egyedülállóvá az erdélyi települések sorában. A közel 2000 embernek mindennapi kenyerét, megélhetést biztosító fazekasság elemi erővel vált közismertté. Paradox módon mégis ezt a fazekasközpontot ismerjük a legkevésbé. Bár az utóbbi években egyre több az értékelő tanulmány, a szakmunka a korámiáról, a korondi agyagművességről jobbra csak ad-hoc ájságikkal, riportok jelentek meg, amelyek meg sem próbálkoztak a népi mesterség sokrétű bemutatásával.¹ A teljességre törekvő áttekintés még várat magára.

Mi teszi szükségessé a történelmi visszupillantást? Először is: meglepő homály fedi a korondiak számára valóban az életet jelentő fazekas mesterség helyi múltját. 1616-tól, amikor felbukkan az első, eddig ismert legkorábbi írásos adat, a korondi „sárkovácsok” élete nem más, mint szakadatlan harc a székelyudvarhelyi fazekas céh mestereivel, akik hol kontárkodással védolják a korondiakat, siklódiakat, azolokmaiakat, hol pedig arról panaszkodnak, hogy ismét házaló korondi fazekast fogtak el.² Hogy milyen orda, nagy tekintélyű akkoriban a székelyudvarhelyi fazekas céh, bizonyítja: a marosvásárhelyiek 1612. január 16-án kelt szabályzatukat az udvarhelyiektől vették át.³

Szükségessé teszi a történelmi áttekintést az a sajnálatos közfelfogás is, amely a korondi fazekasságot kizárólag a gőces-termelei Prokusztesz-ágyába szorítja.

I.

Korond a Sóvidék egyik legrégibb települése. Az 1333-as pápai tizedjegyzékben több faluval egyetemben szerepel,⁴ míg a szomszédos Sófalfváról csak a XV. század végéről, Atyhárról pedig a XVI. századból vannak írásos emlékeink.

A korondi fazekasságról az első átfogó és alapos jellemzést ORBÁN Bulázs adta, aki kiemelte a fazekasságot mint alapfoglalkozást:

„A havas alatti Korondnak kevés művelhető földje van, de terjedelmes havasain annál több legetője, ezért a marhatenyésztés főtevéenye itt, és a fazekas mesterség, mert Korondon minden ember fazekas is, itt készülnek azon mázsalan és halladlan olcsó cserépedények, melyek egész Székelyföld, kivéve Csíkt, konyhakellékeit

¹ A fazekassággal kapcsolatos kiadványok: SLATINEANU, Barbu, Paul H. STAHL, Paul PETRESCU 1968, NICOLESCU, Corina — Paul PETRESCU 1974. — Fazekasközpontokról megjelent fontosabb tanulmányok: BANATEANU, Tiberiu 1957, 1962 — 1984, VÉGH Olivér 1977 — A fazekasság műszókincséről VÖÖ István 1965, KÓSA Ferenc — VÖÖ István — ZSUKELÉ János 1960.

² JAKAB Elek — SZÁDECZKY Lajos 1901. 353.

³ BALOGH Ödön 1972. 315.

⁴ *Documente* ... 1954. 109.

fedezik: nyikorgó szekereiken százezreit hordják szét a korondiak ezen gyártmányuknak, s azt rendszerint nem pénzért, hanem gabonáért adják el. Faluról falura, vásárról vásárra menve élnek csorovásárt folytatnak, a gabonát visznek haza a havason szénacsinálással foglalkozó családjaiknak.⁵

ORBÁN Balázs sommás jellemzésében arra is választ kapunk, hogy a fazekasság a Korondhoz hasonló falvakban miért vált főfoglalkozássá. A köves, hideg éghajlati határ sem biztosított elégéges kenyeret a hirtelen-szapora települési lakóinak. Így aztán a fazekasság a ninetelenek számára kenyérkereső. A kevés földfelnek kiegészítő foglalkozást jelentett. Ezul is magyarázható, hogy a kezdet kezdetétől elsősorban használt edényeket készítették: *puháka fűdők, fuszulykás fazekat, kóposzta fűdők fazekat, kóposzta sarvillókondért, vizes korsót, lakodulmakra, torra vagy kalákára, vékás vagy még nagyobb ártartalmú fazekakat. Összet élt látluk el a masszi környéket szütaizes fazékkal. A főzésre-sütésre használt lábasok, fazekak mellett nagyszámban készítettek ételhordásra kántiros fazekat, a szapuláshoz pedig lúgos fazekat. Érihető tehát, hogy az első levéltári bejegyzésekben is elsősorban a vörös, mázatlan edényeket említik jellegzetes korondi készítményként.*

SZABÓ T. Attila monumentális *Szórtöréneli Tárában* a „korondi fazék” előszónál a következőket olvassuk: 1787: 3. *Korondi új fazék. Kelteték Dr. 72 ... (tizenkét dénár — T. Z.); 100 dénár, illetve 50 krajcár volt egy magyar forint, illetve 120 dénár, 60 krajcár egy rhénes forint. Az említett szövegrészéből, sem a levéltári kudarásból nem derül ki, hogy az okirat szerzője melyik forintra gondolt). Detto az harmadikat mely kisebb volt Dr. 4. (Murosvásárhelyi levéltár. Császár György hagyatéka 11) — 1812: Egy pár Korondi fazék ar (krajcár — T. Z.). 3. Egy pár Nagyob korondi fazék ar. 6. (MvÁlv. Szűrti József hagyatéka 7—8.)” (SZABÓ T. Attila 1982. III. 742—743.)*

Az erdélyi fazekasság múltjának egyik legjobban ismerője, HERPEI János is vörös, mázatlan edényt készítő központként tartja számon Korondot:

„Bárá Apor Lázárnak a Küküllő megyei Pánádon (Pánado) levő udvarházában 1833. június 26-án a konyhában a következő edényeket leltározták: Egy nagy két-fülű Korondi fazék, három lábos, mind a három elhasadva. egy Korondi kicsiny csorba fazék, tizenkét veres mázas csöröp tányér, öt csöröp tál. Néhai Farkas Tamás és felesége, Kovács Zsófia halála után 1836. november 5-én eladott alácsorománi ingóságai között találtatott Egy korondi két fülű nagy fazék (betűsára 8 krajcár), eladási ára 24 Xr. (krajcár, T. Z.).” „Erdőke ösözhusonlításul — írja a továbbiakban HERPEI — ide írtam a jegyzék másik hasonló térselét is: Egy kétfülű nagy veres fazék (betűsára 6Xr, eladási ára 15 Xr). Ugy látszik, hogy ez utóbbi máshol készült portóka volt, s így bizonyosan kevésbé jeles edény, bárha a korondi edények is leginkább veres színűek.”⁶

HERPEI feljegyzéseiből mindenképpen arra következtethetünk, hogy a korondi edény Erdély-szerte nagyon ismert volt, s a kiváló minőséget a magasabb értékeléssel is jutalmazták. Az edény anyagának finomsága, formájának különlegessége tette a korondiak termékeit közméretté és keresetté.

A történelmi források, levéltári bejegyzések adataiból arra következtethetünk, hogy a székelyudvarhelyi fazekas céh számára Korond és környéke fazekassága nagy veszélyt jelentett. Jóformán meg sem száradt a tinta az egyik fejedelmi parancson, máris zúdtották a következőt. 1843-ban L. Rákóczi György újból megrendítette az udvarhelyi fazekas céh privilegiáját: szigorúan megparancsolta az udvarhelyi tiszteknek, hogy céhen kívül álló fazekasokat ne engedjenek sem dugva, sem nyíllan árulni. Apafi Mihály 1855. március 2-án Fogarason kelt levelében teljes védelmről biztosítja a panaszkodó udvarhelyi fazekasokat:

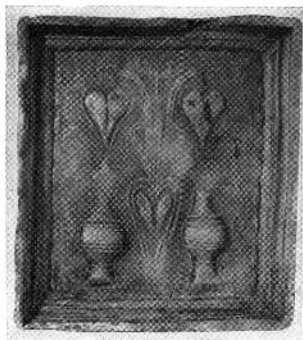
„... se városokban bent, sem városok körül, senki Falujában és Jóságában Fazekasoknak nem szabad az akaratlyok ellen kontárkodni, lakni és művet exercálni (...). A panaszoló fazekasok ügyükben kiváltságok szerint segítségül legyenek (az udvarhelyi tisztek — T. Z.), hogy a mondott faluban senki ilyen kontár fazekast ne tartson, s azoknak árulikat sem otthon, sem a sokadalmaiban eladni ne engedjék, akik mégis jóságaikban ilyeneket tartanak, megzabolázní igyekezzenek.”⁷

⁵ ORBÁN Balázs 1868. 129—131.

⁶ HERPEI János 1961. 604—609.

⁷ JAKAB Elek—SZÁDECKY Lajos 1901. 353—365.

⁸ JAKAB Elek—SZÁDECKY Lajos 1901. 392.

1. kép. Mázatlan, dúccal nyomott kályhacserpe, XVII. század. 26 × 23 cm. Néprajzi Múzeum, ltsz. 41. 841

2. kép. Mázatlan kályhacserpe, „1780”. Magángyűjtemény.

Hogyan védekezhettek a korondiak és a többi fazekas falu? Minden lehetséges esetben megszegték a fejedelmi, széki rendelöteket. Erről tanúskodik számos XVIII. századi okirat is:

„Néhai boldog emlékeztü kegyelmes fejedelmektől adattatott privilegiumunk illen: akik eddig Udvarhallj Várossához egy mellj földnire (mér földnyire — T. Z.) fazakas mívet mívtelenek, vagy fazakat árultanak, az oljjan exorbitánsok ellen azon Tekintetes Nemsa Széknek Fő és Vice tisztjeinek Fő Nagyságoknak kegyes

assistentciájok s parancsolattok mellett procedáltunk és büntettettük mind az oltjanokat... Minthogy a közelebb elmúlt Karácson Hetiben is találtunk egy Korondi Kondi János nevű fazekast, ki a városunkhoz közelebb levő falukban úgy mint Felső Boldog Asszony falván és Békafalván fazakat és egyéb edényeket árult, aki ellen Tekintetes Vico Királyj Biro Turók Pál Úr hírével és parancsolattalja mellett úgy Privilegiumunk is ottan lévén... az addig való törvényes szokás szerint procedálni Nagyságtok előtt kívánunk...⁹

Még volt egy kivezető út, amit korondi „találmányként” emlegetnek a források: olcsó áruval eláraztani a piacokat, visszakozásra készíteni a edényeket. Hadd idézzünk egy 1778 körül keltezett székelyudvarhelyi folyamodványból:

... a mi városunkban sokadalmakban korondi és más kontárok árulván magok edényeiket könnyedségre jól meg nem égetik, a vásárlók hozzá nem tudván, megveszik edényeiket, (...) Más mesterember pedig (az udvarhelyiek — T. Z.) maga munkáját több költséssel készíti, az hitvány, olcsó edény miatt nem árulhat és meesterségét nem folytathatja...¹⁰

Tehát, amilyen régi a korondi fazekasság, annyi ideje tart az ellenük a kontárkodás elleni harc. Dömping áruval védekeztek a korondiak? Kellott, mert a saját falujuk sokadalmán sem árulhatták szabadon termékeiket. 1749-ben ilyen szerződést kötöttek Gyulaftfi Lászlóval:

... Felséges Asszonyunktól (Mária Teréziától — T. Z.) már megnyert sokadalmak közül egyet (ugyminő Május, vagyis Pünköst havának 18. napján... az Falunak és poszesszorainak hagyom és engedem sőt az én részemen való három sokadalmak alkalmatosságával is korondiakot tulajdon magok fazakakat, vázokat, ondra és harinya posztojukat vám nélkül árulni szabadá hagyom, csak tulajdon magoké legyenek az eladni valok...¹¹

Hosszú volt, küzdelmes volt tehát az út, amíg ORBÁN Balázs azt írhatta, hogy Korondon minden ember fazekas. Érdemes vallatára fogni a töredékeiben fennmaradt tárgyi emlékeket is. Elsősorban csempékre gondolunk, amelyek az idő viszonyosságai között is fennmaradtak. Kós Károly írja egyik tanulmányában: „A csempés kandallónak az Erdély vidéki magyarság körében való régi elterjedésére utalnak a néprajzi gyűjteményekből ismert vagy a helyszínen lerajzolt csempék. Így például Háromszékről 1661-ből Udvarhelyszékről 1667-ből, 1767-ből, 1775-ből s a következő években (Korond), valamint 1848 és 1864-ből (Küsmörd... ismerünk 100, 200, sőt 300 éves, gyakran mesterműves, falon készült népi kályhacsempéket. Az itt dolgozó mesterek nagy körzetet tudtak ellátni a díszes parasztkandallókhoz szükséges csempékkel.”¹²

Korondon háromféle kandallót készítettek: „ösi” vesszőből fonott és szárral tapasztott fűtőfogókat, mázatlan parasztcsempéket és kűmördi vagy fehér csempés eszereposzokat. Kós Károly megállapítása szerint több mint 300 éve készítenek csempéket. Erről tanúskodik egy 1687-es évszámú, kettős „olaszkorad” csempé, ennek zöldmázos változata.¹³ Páll Lajos festő-költő tulajdonában viszont van egy kora görögus jegyeket magán viselő csempé, amely minden valószínűség szerint a XVI. század végén készülhetett, ugyancsak korondi mester kezétől. Az 1775, 1778, 1780, 1783 és 1784 évszámokkal ellátott kettős szimmetriájú virágos parasztcsempék bizonyítják Korond kiemelkedő szerepét a kandallók készítésében.¹⁴ Az ugyancsak Páll Lajosnál őrzött „Nemes Monos de Korond” — 1767 felirát, hatalmas brokátmintás csempé, a sárga-kék festésű fehér csempé és párkány mintegy igazolja azt a tételt, hogy a korondi agyag a legjobb minőségű az egész környéken, s így belőle a megszokottnál (21,5 x 23 cm) jóval nagyobb darabokat égethettek, tehát sokkal gazdaságosabban lehetett felhasználni a parasztkandallók északoraká-

⁹ Székelyudvarhelyi Múzeum, leltári szám 40.

¹⁰ Székelyudvarhelyi Múzeum, leltári szám 50, 51.

¹¹ Kolozsvár-Napoca, Állami Levéltár, gróf Gyulaftfi László szerződése a korondiakkal, Toldalagi Levéltár, Fasc. 8/52.

¹² Kós Károly 1972. 142.

¹³ MALONYAY Dezső 1909. 209.

¹⁴ Kós Károly 1972. 160.

3. kép. Mázatlan kályhaesempe „KAROND AD 1767” felirattal. Magángyűjtemény

sánál. Mindezt azért is hangsúlyozzuk, mert Korondon ma is készítenek parasztesempeket. Tőszegen, a korondi fazekasság regnapi és mai fellelővársában még mindig működik néhány, úgy nevezett szabadtűzű. Legjobb tudomásom szerint ma már nincsen a környéken csak Korondon található cserepes vagy szabadtűzű.

A korondi fazekasság történetének tárgyalásánál feltétlenül fontos még egy sajátosságát hangsúlyoznunk. Eddigi ismereteink szerint a hólyagos edények készítésének legfontosabb központja a Kolozsvár melletti Alsórára volt. Egyetlen szakmunka sem említi Korondot ilyen központként. Pedig a levéltári adarak másról tanúskodnak. Szemléletesen bizonyítja mindezt Fekete Mózesnek 1768. december 20-án Rugonfaluáról Pálffy Ferenc-hoz küldött levele is:

„Méltóságos Grof Bethlen László uram ő maga, nagy Alsó Járati Portiójából ennek előtte mintegy harmincz esztendővel en fugalc két Balas never viselő (de másoda Balas nem tudom) Fazakas jobbágya, s a mint érthette ő maga homályosan vagi Etéden, vagi Korondon laknának, s most is ha élnek Fazakas Mester Emberek ezen a helyen ők kezdették csinálni a hólyagos csoport midőn elvetődtenek.”

„Vallásokra nézve unitáriusok voltak s már nékem az alázatos Instanciám volna Bátyám Uramhoz, hogi ha valami módon végire mehetne az én ki jöveletemig ugy mint a Csonka hátnak vége felé . . . P. S. még Édes Bátyám Uram azon kérem Bátyám Uramot ne sajnálja számomra vagi száz tangjért vétetni, s ha készen lehetne kapni Szóka Pista had hozná le, mivel Ferentz egy kis Bor után Vásárhelyre megjén az innepék után, s akkor le vinné Groffné Asszonyom eo maga számára, s mellett két jo nagy Fa talra is küldöttem Nyoltz poltrát a Tángjért egy Magyar forintot.”¹⁵

Nagyon fontos okirat az előbbi. Nemcsak a hólyagos edények korondi készítésére utal, hanem a parasztedények fontos központjaként is emlegeti, feltüntetve az edények hozzávetőleges árát is. Egy magyar forintért a Sövidéken a XVIII. században egy szekér fát adtak.¹⁶

¹⁵ Kolozsvár-Napoca, Állami Levéltár, a tarsasfalvi Pálffy család levéltára.

¹⁶ A Református Egyház Gyűjtő Levéltára Kolozsvár, Főkonsistórium levélt. 135/1788.

4. kép. Mázsallan kályhacsempé, XVII. század. Magángyűjtemény.

A hólyagos edények korondi elterjedésének igazolására két másik forrást is említhetünk. BENKŐ József korszakos művében a hólyagos csupor készítésének egyik központjaként tünteti fel Korondot.¹⁷ ERDŐSI János, aki 1839-ben huzamosabb időt töltött Korondon, s két részes „újságot” küldt a Nemzeti Társalkodóban, a korondi fazekasság kapcsán ugyanezt hangsúlyozta a hólyagos edény készítésének jelentőségét.¹⁸

Az addig ismert levéltári adatok, tanulmányok arról tanúskodnak, hogy a múlt század végéig Korondon nem készítettek bokályt és a maihoz hasonló tányért. HERPÉI előbb idézett nagyszabású visszapillantása, KRESZ Mária nemrég megjelent tanulmánya szintén ezt hangsúlyozza. HERMAN Ottó 1887-ben megjelent kiadása, néhol ironikus írással nem említi a korondi bokályt. Az általa felsorolt gloriás-bokály központjaként Székelyudvarhelyt, a vésett csécskös, csúkos-bolgáros bokály központjaként pedig Homoródalmást tünteti fel. Ezenkívül említi madaras, frott rózsás, vadás bokályt.¹⁹ Logikusnak tűnik a kérdés: az előbb ismert bokály típusokat egyáltalán nem ismerték volna a Hargita és Firtos közé szorult fazekasok? Kétkedéssel fogadom. Ismét ugyanazzal a különös homálytalal találkozom, amely mögött az udvarhelyi fazekasok és mesterkedéseit vélelem foliosmorni. Az előbb említett, HERMAN Ottó-féle lajstromozásból furcsa módon kimaradt Siklód, Küsmöd, Eréd, Szolokma is, ahol köztudomású, hogy az említett periódusban nagy számban készítettek bokályt, tányért.

E sorok írója VENCZEL Árpád, korondi származású szobrásszal még a hatvanas évek elején is találta úgy nevezett „örökhúgyos”-mintájú bokályokat, amelyeket nem cserénával, hanem forráccsal vágtak le a korongról. Öszinteségük, megkapó naivitásuk minden írott dokumentumnál ékezeszölőbben beszélt.

KRESZ Mária, az erdélyi fazekasság kiváló ismerője is gyakran teszi fel az előbbi kérdést, amikor a maktalvi bokályról ír: „Viski Károly az állatszobraitól híres Molnár Dani házából hozta. Egy csonka bokály. E bokályon a Székelyföldön cserelapának neve-

¹⁷ BENKŐ József é.n. 73. — „Nevezetes süttétvörösszínű díszes cserépedényeiről, s különösen hólyagos csuporairól, melyekből mézzel vegyített úrmes bort isznak.” SZABÓ András 1944.

¹⁸ ERDŐSI János 1839.

¹⁹ HERMAN Ottó 1887.

zett motívum, a tölgyfalóvél látható. E mintát általában udvarhelyinek szokás tartani olykor korondinak, bár kétséges, hogy Korondon készült-e valaha bokály.”²⁰

Szabó T. Attila *Erdély Magyar Sztörténeti Tárában* 1752-től közel egy századon át szentdemetri bejegyzéssel gyakran találkoznak a bokály szóval.²¹ A korondi határ szentmótrév része ebben az időszakban a szentdemetri uradalomhoz tartozott, nagyon sok család került éppen az uradalom jóvoltából Korondra. Reméltem, nemcsak az előfoglaltsg inondatja véletem, hogy a bokályok egy része Korondon is készíthetett. A kérdés egyelőre teljesen nyitott, az elkövetkező kutatásokra vár tisztázása.

A kérdéskörrel kapcsolatosan idézzük Kós Károly találó megállapítását:

„A múlt század közepétől már nemcsak a városi, az úgynevezett edhes központokban (Székelyudvarhely, Kézdivásárhely, Marosvásárhely), hanem a falusi fazekasközpontok majd mindenikében (Éréd, Küsmőd, Atyba, Szolókma, Makfalva, Barcútfalu, Barsék, Nagyajta) készítettek díszos és műzasedényeket, míg parasztedényekkel a lakosságot jóformán két nagy központ látta el: a Hargitától nyugatra Korond, keletre pedig Csikmadaras. Míg a korondi fazekasok pirosla (vörösré) égetett parasztedényeket (fazokakut, korsókat, tálakat) készítettek, a madarasiak jellegzetes terméke a fekete edény volt.”²²

Így tehát a korondi fazekasság történetének mindmáig talán legnagyobb vízváltástója a múlt század végén, a XX. század elején, a műzsedények térhódításával kezdődött. A korabeli feljegyzések, kimutatások alapján szinte napról napra nyomom lehet követni a vörösré égetett parasztedényekről való fokozatos áttérést a műzsedényekre.

Az előbbi fejezethez szervesen és olvashatatlanul hozzátartozik az úgy nevezett *háztaló és szekeres* fazekas képe is. Az előbbiektől fogattal nem rendelkezvén, korá hajjalban felkereskedtek, általában a hátukon vagy egyszerűen összefűzött fuzóikkal leereszkedtek a környező, viszonylag módosabb falvakba: Énlaka, Éréd, Siménfalva, Székelykeresztúr vidékére, egészen Udvarhely és Sogorvár környékéig. Tornócikaikat legtöbbször gabonáért értékesítették. Akadt olyan háztaló fazekas, aki a hét minden napján — a piacok sorrendjében — ötön volt valamelyik faluba.

A fazekasok másik csoportja szekeréssel járta a Mezőséget, Erdély falvait. Korondon viszonylag nagyon korán megjelentek a szekeres fazekasok. Sokszor a szekeresség olyan méreteket értett, hogy a szülők gyerekeiket az iskolától is távol tartották. Erről tanúskodik egy 1834-es levéltári bejegyzés is: „Oskolába járó gyermekek nintsenek ebben a népos Ekkleziában. (. . .) Ezután megszólította a D. Visitatio a jelenvalókat is, akik marhákkal való járással, szekerességgel, hogy a gyermekek elfoglaltatnák, azzal világosították föl a dolgot.”²³

A XIX. század elején Erdély-szerte, így Korondon is, megjelentek azok a szekeresek is, akik a fazekassághoz semmit sem értek, de összevásárolták egy vagy több korongos termékeit, s azt árusították Erdély, később Románia piacain.

Az edénnyel folytatott kereskedelemre utal Kozma Ferenc tanulmánya is: „Földelinkből a kútnó cserépedényok, minő a Torda-aranyosi, marosvásárhelyi, makfalvi, korondi, udvarhelyi, kúszoni stb. virágzó belüzlet tárgyai, sőt némelyilyikő Moldvába is szállítják, például Udvarhelyről évenként mintegy 15—20 000 darabot.”²⁴

Ehhez kapcsolódik Kresz Mária sokat idézett megállapítása:

„Korond legtöbb fazekas által lakott része a Tőszeg, ahol a legszegényebbek a lakosok, az itenieknek fogatuk sem volt s ezért eladták edényeiket. Ezzel szemben

²⁰ Kresz Mária 1972. 218—285.

²¹ Szabó T. Attila 1975. I. 988—69.

²² Kós Károly 1976. 221. — A bokály borívásra szolgált (Visei Károly—Szeklóni Pál 1932. 122.) István Frzsebet írja a Néprajzi Múzeum 63.82.1—8 és 64.84.1—8. lsz. bokályairól: „Az eladó sóváradi származású, aki szüleitől örökölte őket. Apja Sóvárádon presbiter volt és hivatalos megbeszélések után időnként vendégül látta presbiter társait, asztalt ültet. A kerek kőasztal szőttessel volt letakarva, rajta a cseréptál étellel, mellő a korsóban asztalra tett bort ezekből a bokályokból itták. Amikor nem használták, a tornácra az ajtótól jobbra és balra akasztott és a csúbrén is elhelyezett lécre akasztották.” (J. István Frzsebet 1965. 240.) Ezek a bokályok talán Korondról, vagy korondi közvetítéssel kerültek Sóvárádra.

²³ Marosvásárhely, Állami Levéltár, Fond. 122. nr. 5. 76.

²⁴ Kozma Ferenc 1879.

5. kép. Korondi fazekak, a két utolsó „kőposztás fazék”. Magasságuk: 23, 26, 28 és 38 cm. Néprajzi Múzeum, ltsz. 83.5.5, 83.92.4, 83.5.3 és 83.5.2.

a felszögiek már maguk jártak az edénnyel. Útvonal: Korond — Marosvásárhely és Marosvásárhelytől északra eső, főleg román lakosú mezősgyei falvak. A nagyobb városokban és nagy helységeekben (Szászrégen, Dódorád, Telke, Lekenoe) csak áthaladtak, mert nem volt kellette a fazéknak, de aztán Veresegyházán, Kékesen, Vécén, Bálványosváján és környékén már újra tudtak árulni. Észak felé Bethlontig jártak el. Egy kocsi-ra egy katlan (600—800 db) edényt raktak, amelyet két ezer töltöttek törökbúzával, s így körülbelül 28 vőke (6—8 zsák) lett egy kocsi edény után. Ebből a fazokas 8—10 vőkár kapott, ez volt az ára egy katlan fazéknak. (...) Több száz család él itt a fazékból. A korondi nagyharang mondja: «Nincsen búza, nincsen búza...», mire a kisharang feleli: «Ha nincs búza — vagyon fazék — adnak azért!»²⁵

A korondi szekeresek hatalmas területet láttak el rendkívül olcsó és keresett parasztedénnyel. Nemesek a fulu, hanem a környéki települések termékeit is eljuttatták az ország fontosabb piacaira, a korondi edényként árusították. Utólag nagyon nehéz azonosítani a készítés pontos helyét. A budapesti Néprajzi Múzeumban számos díszítinyér korondiként van bejegyezve:

„A Borgói havasok alján települt Alsó- és Közép-Borgó, nagy kiterjedésű román lakosságú községeket a helybeli fazekasok látják el a házi szükségletekre szolgáló edényekkel. Emellett azonban régebben fazokas vándorkereskedőtől is vásároltak a helybeliek, főként díszedényeket.”

Egyesokról idősebb román parasztlakos vallomása szerint határozottan megállapíthatóan korondi eredetűek. Fehér alapon barna és kék zomáccal írott díszítmenyek, a táányrok közepén általában négy szimmetrikus, de elveto akad öt-hat sugarasan elrendezett motívum is. A négy sugarúak a bizánci kereszt hatására görögkatolikus román ízlés szerint alakultak. A fazekasok, amint az idősebb román férfiak állították, Korondról hozták a táányrokat. Egy bizonyíték értékű táányrt is sikerült találnom 1864-es évszámmal és Bartók Pál felirással. Tófalvi Sándor szerint... „Székelyudvarhelyen készítették. A Bartók család itt élt és fazekasok voltak. Főként táányrokat készítettek, amelyeket a korondi vándorkereskedők szállítottak el.”²⁶

Az előbbi idézet szorosan kapcsolódik az évek óta tartó vitához: az 1900-as évek elejéig készült-e mázas edény? A tárgyi bizonyítékok arról tanúskodnak — és ezt a leg-határozottabban állíthatjuk! —: a XIX. század második felében elenyésző mennyiségben ugyan, de készültek nagyon értékes mázas edények.

²⁵ KRESZ Mária 1960. 326.

²⁶ GÖNYEY Sándor 1968. 231—235.

6. kép. „Káposztás fazék”, földfestéssel díszített, mázatlan. M: 38 cm. Néprajzi Múzeum.
Hsz. 83.5.2.

7. kép. Fazék, földfestéssel díszített. M: 23 cm. Néprajzi Múzeum,
Hsz. 83.5.5.

A XIX. század közepétől a korondi fazekasság számára új piacokat jelentettek a Kárpátokon túli falvak, városok, amelyek valósággal felvirágoztatták a korondi fazekasságot. 1904-ben BARABÁS Endre leírása szerint Korondon 600 fazekas volt.²⁷

Az itteni és az egész erdélyi fazekasság számára nagyon súlyos csapást jelentett a Románia és Ausztria—Magyarország között kirobbant ötéves vámháború (1886—1891). A mázatlan fazekasság iránt a múlt század végén amúgy is megcsappant a kereslet, a korondi fazekasság súlyos értékesítési gondokkal küzdött. A válság érintette a székely borkályok fontos központjait, Küssmődöt, Elédet és Szolokmát; Udvarhely megyéből a vámháború következtében 17 fazekas vándorolt át Romániába, hogy ott próbáljon szerencsét.²⁸

²⁷ BARABÁS Endre 1904. 38—39.

²⁸ SZENTERISZÉBETI SZAKÁTS Péter 1901. 41. — Vö. CHIOREAN, Ioan 1972. 75.

Korond érdeme, nagy fegyverténye, hogy a fazekasközpontok fokozatos megszűnésének idején is ki tudta elégíteni és időben tudta tartani a változó igényeket. Korond a fazekassággal „védekezett” a szegénység, a kivándorlás ellen is. Találón írja erről INCZE Lajos:

„Nincs az országban olyan jelentős kirakó vásár, amelyen a korondi edényest ne lehetne megtalálni: átvette a borvizek székely örökségét: az országutat. (...) Leleményességben, bátorságban felülmúlják szomszédaikat. Vállalkozó szellemük a morcosággal határos. Ismerik a kockázatot, de nem riadnak vissza tőle. A korondi ember kicsi haszonért is mer kockázni, befektetéseket végezni, bízik szerencséjében, saját erejében, hidegvérben, mely soha nem hagyta el. Korond népe ország-szerető arról nevezetes, hogy háziparilag végzett agyagedénygyártása által nagy területet képes ellátni egyszerűbb konyhaedényekkel és szükségleti tárgyakkal.”²²

II.

A korondi fazekasság történetének legnagyobb, máig is ható vízválásátja a múlt század vége, a XX. század eleje. Ekkor terjedt el és honosodik meg a mázas kerámia. Ettől kezdve készíthet azokat az edénytípusokat, amelyek ma is a döntő többséget alkotják a korondi termelésnek. E korszakos változással, sorsfordulóval kapcsolatosan nagyon fontos adatokat szolgáltatnak a marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara évi jelentései. Ezekből szinte napról napra nyomon követhetjük a mázas kerámia korondi térhódítását.

A vörös, mázatlan edény iránt hirtelen megcsappant a kereslet. Míg 1886 előtt 100 darab edény ára 3 forint volt, addig a vármáború után mindössze 1,70 forintot fizettek ugyanannyiért. Ez is arra készítette a korondiakat, hogy rátérjenek a jóval keresettebb mázas edények készítésére.

A marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara igyekezete eredményeként a kereskedelemügyi miniszter 1892-ben nyolc hónapos tanfolyamot szervezett a mázas fazekasság meghonosítására. A falu lakói eleinte idegenkedtek a tanfolyamtól, attól tartottak, hogy ugyanaz a sors vár rájuk, mint a kümödi, szolokmai, etédi, atyhai fazekasokra: kereseti adót „szólnak” rájuk. A tanfolyam beindítását minden eszközzel akadályozták.²³ Hasonló eredménnyel végződött a másik kezdeményezés is: „vándor tanítókat” küldtek a faluba, akik házról házra járva tanították az embereket a mázas kerámia készítésére. A korondiak éveken át görcsösen ragaszkodtak a hagyományos edénykészítéshez, idegenkedtek minden újítástól. A nagy szegénység, a főke hiánya egyenesen lehetetlenné tette a gyorsabb átállást.

A mázas kerámia elterjedésében a döntő lendületet az 1893-ban alapított székelyudvarhelyi kő- és agyagipari szakiskola jelentette. Sok korondi fiatal látogatta, akik hazatérve, a mázasedény készítésének úttörői lettek. ISTVÁN LAJOS feljegyzése szerint ANDRÁS JÓZSEF, KATONA FERENCZ, LŐRINCZ M. ANDRÁS, BALÁZS GYÖRGY, DEMETER K. ZEIGMOND FÜLÖP DERSŐ voltak az első pionírok.²⁴

A múlt század utolsó évtizedében páratlan fejlődésnek indult a korondi fűrdő is. GÁSPÁR GYULA, az ársói fűrdő akkori tulajdonosa egy kis mázasedény műhelyt létesített. Ide hívta vezető mestereket a kőrispataki KATONA JÁNOST és egy német származású festőt. Hadd idézzük ISTVÁN LAJOST: „Az imént említett korondi fazekasok is ebben a műhelyben kezdtek dolgozni. S bár KATONA JÁNOS titokban tartotta tudását, hogy azt senki emberfia el ne sajátíthassa», lassan mind többen kezdtek eltanulni az új fazekas mesterséget.”²⁵

Mindéz új edényformákat, új fajta munkát jelentett. Tehát a mázas kerámia korondi térhódítása a XX. század első éveire tehető. A marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara 1909-es évi jelentése mindezt már kész és befejezett tényként nyugtatja. A korondi kerámia metamorfózisával egyidőben rendre megszűntek a szomszédos fazekasközpontok. Ideig-óráig csak SZOLOKMA és MAKÁLVA tartotta magát. Az első világháború idején sem szűntetl a korondi fazekasok tövénysége. Ernyős szokásaikkal eljutottak egészen Ausztria határáig is.²⁶

²² INCZE LAJOS 1939. 123.

²³ A Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara ... 1894. 35—37.

²⁴ ISTVÁN LAJOS 1973. 1—2.

²⁵ ISTVÁN LAJOS 1973. 2.

²⁶ A marosvásárhelyi Kereskedelmi Kamara ... 1910. 33.

A két világháború közötti időszakban a korondi kerámia addig soha nem tapasztalt mértékben fellendült. Hamarosan felfedezték az új piacokat, s ettől kezdődően valamilyeni fontosabb vásáron részt vettek. Találékán írta HAAZ Ferenc: „A kész edényeket köbös szekérre rakják a mezei elviszik: Tómesvárr, Nagyvárad, Szatmár, Bukarest, Galac, Jaji vásárokra. Utóközben falvakon is csereskereskednek.”

A szakembereknek kell tudni, hogy mikor hol van vásár, és melyik vidéknek mi a kívánsága, hogy aszerint hordja szét az edényeket. A fazekas pedig ismeri a vásárlók ízlését, tudja, mit kell készítenie szísznak, magyarnak vagy románnak.” Tudják, hogy a szíszoknak tiszta fehér edény kell, közösen parányi zöld levél dísszel. A magyar több díszet kedvel, egy-két piros virágfész is kell, inkább a karimájára, illetve a felső részére. Az erdélyi, főleg mezőszéki románnak teljesen virágos edények tetszenek. Uralkodó szín a kék. Az Okiráltságban a rázott edény minden versenytársát veri.”²⁴

Ennek eredményeként szoros kapcsolatok alakultak ki a korondi székely fazekasok és az Ott melléki román fazekasok között. Mac CONSTANTINESCU erről 1932-ben részletes tanulmányt is közölt.²⁵

A harmincas években a korondi kerámia iránt olyan nagy a kereslet, hogy a közel 250 egykoros fazekas közül sokan kielégíten. Ekkor jelentek meg az edénykereskedők. 1928-ban a tordai agyagüzem mintájára Korondon is felépült két kisebb műhely: Bertalan Áron és Katona Sándor vezetésevel és pénzével. Ekkor került Korondra az agyagipari szakiskolát végzett alósfőfalvi Kovács Akos, a dombóói származású Molnár Géza, Tordáról pedig Babos Miklós. E változásokkal kapcsolatosan összegezi Kós Károly:

„A korondi virágos edény aztán 1925 táján Erdély-szerte, majd országsszerte oly kapós lett, hogy a 30-as években már az ottvaló fazekasok közül többen összeállva autót vettek, s a távolabbi vásárokat azzal szállították. Könnyebben megmunkálható és a mázat fényesen tartó kővérebb agyagból kezdtek dolgozni. Egyesek valódi székelyi gyárakat alapítottak, vagy vízzel hajtott mészőrlőt és korongot szereltek fel. Már azt lehetett hinni, hogy a korondiak új típusú, tetszerős edényeinek tömeges termelése, az ország legkülönbözőbb piacaira való szállítása és viszonylagos olcsósága révén rövidesen megöli a csiki edényt is. Azonban a háziasszonyok rájöttek, hogy főzőedénynek kevésbé jó az újfajta korondi, mert ha vékony, hamar elhasad (nem tűzálló), ha meg vastag, lassú benne a főzés. A korondiak fokozatosan le is mondták a főzőedényekről, és teljesen áttértek a díszes asztali és fali edények, valamint különböző más kerámiatárgyak és gyermekjátékok készítésére.”²⁶

Természetesen mindez nem zárta ki a parasztedények további korongálását. Elsősorban a szegényebb, úgy nevezett házali fazekasok Korondon és a környező falvakban szinte kizárólag ezt állítják. Még a hatvanas évek elején is a korondi sokadalmak elmaradhatatlan velejárója volt a káposztás fazék, a borvizes korsó, a tejes és szilvavizes fazék.

A két világháború között tért hódítanak a szízes, kékes motívumok, s egyre több, a hagyományostól eltérő cifra vázát készítenek. A korondi fazekasság eklektikus jellegére utal, hogy mindenki fazekastól maradtak fenn romkőbészabott, nagy művészi gondnal megmunkált darabok, giccses emléktárgyak, talpas vázák, hímzésekből vett, festett vagy szaruzott díszítmények.

A korondi kerámiatermelés egyedülálló növekedését igazolja, hogy a 1940-es években már két nagyobb és két kisebb fazékgyár működött, számos alkalmazottal, a még önállóan dolgozó mintegy 270 fazekas család mellett.²⁷ E kis gyárakból már teherautókkal, vonattal szállították szét az ország minden részébe az úgy nevezett „mozs”-edényt.

1939-ben 250 fuvarost tartottak nyilván Korondon, akik szinte kizárólag az edény eladásából éltek. A két világháború között a vízi erőt már nemesak korongok hajtására (ami szinte egyedülálló a fazekasság történetében!), hanem mészőrlők hajtására is kezdtek felhasználni. Addig a főföldet, a fűtőköket, a mázat kézi malmonkon őrölték. A harmincas évek elején mészőrlőt épített Szűcs Antal, Győrffy Péter, Máthé Dániel, Simó Péter, Simó Gergely és Tótfalvi Ignác. Ezzel mintegy betetőződött az ország egyik legjelentősebb fazekasközpontjának kialakulása.

²⁴ HAAZ Ferenc 1940. 184—186. — GÁSPÁR Gyula 1940. 300.

²⁵ CONSTANTINESCU, Mac 1932. 407.

²⁶ Kós Károly 1976. 260.

²⁷ Korondon... 1947.

III.

A korondi fazekasság harmadik és műretiben legnagyobb virágzása a felszabadulás utáni években kezdődött. 1948-ban államosították a két edénygyárat, a hetvenes évek elején pedig elkészült a modern edénygyár is, miközben a közép-központban 750 család foglalkozik szinte kizárólag fazekassággal. Alig néhány évtized alatt az egykor lenézett, szegénységet jelentő foglalkozásból a falu legfontosabb megélhetési forrása lett. Az anyagi és szellemi változások nyomán a szokások is teljesen átalakultak. Ma a világ legtermészetesebb dolga, hogy a felszíni legény tőszegi lányt vesz feleségül, vagy fordítva. Korondon ma a fazekasság jelenti az életet. Elsősorban ennek köszönhető, hogy az uréből tíz esztendőben mintegy 800 új ház épült, hogy 250 személygépkocsit tartanak nyilván.

A fazekasság történetének bemutatásához a „dinasztiák” felsorolása is hozzátartozik. Valamikor a szegénységgel, a viszonylagos jómóddal együtt apáról fiúra örökölték a mesterség fogásait és szerelét is. Történelmi okiratok, levéltári bojegyzések korondi fazekas „nemzetségekről” jóformán alig maradtak fenn. Az első összegezés 1820-ból származik: az Erdély-szerző végrehajtott összeírás idején Korondon 50 fazekast tartottak nyilván.³⁸ Az 1818 és 1848 közötti periódusról fennmaradt adótábellék tanúsága szerint nagyon sok a Fazekas előnevű család. Moldovába kivándorolt fazekasról is van adatunk.³⁹

Mint láttuk, a fazekasság a legszegényebb családok foglalkozása volt, s a mesterség fogásait igyekeztek minél hamarabb elsajátítani. A gyermek négy-öt éves korában már gyúrja az agyagot, fület készít, gipsz formákkal nyomat, s nagyon korán megpróbálkozik a koronggal is. Gyermekkori játszótársam, Bertalan János hat éves korában már jól fazekalt, készített a literes, fél literes kancsákat. A leglátványosabb Páll Antal szakmai fejlődése: 12 éves korában úgy beletült a korongba, hogy — jelképesen szólva — az agyag kovasként mindig ott áll a műhely sarkában.

Természetesen arra is van példa — elsősorban a két világháború közötti periódusról beszélődően —, amikor két-három éves inaskodással sajátították el a fazekas mesterséget. Így tanult Molnár Vince, az egyik legtapasztaltabb fazekas, így tanult az atyhai Balázs Antal is.

Annóra külön világ volt a fazekasoké, hogy hosszú századokon át házasodni is egymás közt házasodtak. Ez nem valami szakmai összetartás volt — a szegénység, a jóval alacsonyabb életmód lényeztetett erre. Ezzel is magyarázható, hogy fazekassággal csak egyes családok foglalkoztak. A XVIII. század végén említik a Kendi családot. Úgy látnék, az akkori rendreutastás teljesen elvette a kedvüket a fazekasságtól. Csupán a két világháború között tűnik fel Kendi nevezetű a fazekasok sorában: Kendi Lajos és Kendi József. Ők is inkább székességgel foglalkoztak. Híres fazekas család az András: András József a Malom, András Balázs a Söjtön. Gyerekeik közül Lajos és Balázs ma is folytatja a fazekasságot. Idős András Balázs ma is él és fazekal. Katona Ferenc hasonló nevű fia és unokája szintén a fazekasok népes nagyeszadóját gyarapítja. A XVIII. század végi levélben említett történet a helyi egyes csupokat készítő Balázsokról. Három nemzedékre visszamenően — Balázs Lajos néven — ma is vannak fazekasok. Megezzákítás nélkül apáról fiúra öröklődött a fazekasmesterség a Felsőgályán lakó Bertalan családban. Idős Bertalan József és Bertalan Imre kiváló korongozók voltak. Mindeketlen nyolc-nyolc gyermeket neveltek fel a fazekasságból. Bertalan József fia ma is folytatja a mesterséget. Kétten a helyi kerámia-egységben dolgoztak, jelenleg betegnyugtíjasok, Bertalan János pedig otthon folytatja — hat éves kora óta! — ősei foglalkozását. Ahogyan Csikmadarason egykor a Veres, Antal, Bőjtbe, György, Dánfalván pedig az Antal, Gál, Csáki, Both, Fülöp családokból, helyi szóhasználattal olve: nemzetségekből kerültek ki a fazekasok, úgy Korondon a Páll, Duka, Máthé, Józsa, Szakács familiák biztosítják a szakmai utánpótlást. Természetesen ilyen nagy fazekasközpont esetében szinte lehetetlen teljességgre tárolni névsort összeállítani az egykori sárkóvácsok mai utódairól. Éppen ezért elsősorban azok nevét tüntetjük fel, akik rendszeresen kiállítanak az évenként megrendezett, immár hagyományossá vált Árcsói kerámiavásáron:

³⁸ Marosvásárhely, Állami Levéltár, fond. nr. 386, 1—18.

³⁹ Csikszorda, Állami Levéltár, fond. nr. 38. adótábellék 1818—1848 között. — Fazekas János korondi libertinus 1828-ban ment el Korondról.

- I. Bíró Árpád időse, ifjú
- II. Babos Miklós
- III. Fábian Ferenc időse, ifjú
- IV. Illyés Mihály
- V. Józsa János
- VI. Józsa Lajos alszegi
- VII. Györfi Imre
- VIII. Máthé K. Imre

- IX. Molnos Á. József
- X. Oláh Dénes
- XI. Pál Antal
- XII. Pál Ágoston
- XIV. Molnár Vince
- XV. Tófalvi József
- XVI. Tófalvi Pongráce

Hangsúlyoznunk kell azt is, hogy Korondon nagyon sok a gyakorlott kezű, gazdag díszítő képzelettel megáldott virágzó aszony. Ezt az érdemeiket még a giccses esetekben sem lehet letagadni. Molnos Margit, a tragikus hirtelenséggel elhunyt Pál Katalin, Pál Antalné, Józsa Jánosné nélkül szegényes lenne a korondi bokály, korsó vagy tányér.

Amikor a díszítőről beszélünk, vagy trunk elsősorban Bandi Dezső figyelemztetését tartjuk szem előtt:

„... a díszítetlen használati tárgyak, például a festetlen és mázatlan cserépedények, tőkeletes, arányos, anyagszerű és célszerű sajátos formájukkal is lehetnek művészi színvonalúak. Ezzel szemben a díszítmény soha nem létezhet a díszítendő tárgytól függetlenül. Eppen ezért mindig kötes művészi értékű lehet az a díszítmény, amely stílusában, anyagában és technikájában nem alkalmazkodik a díszítendő tárgéhoz. Legjellemzőbb példa lehetne erre a különböző tájak díszítő motívumainak egy díszítményben előforduló érrelmetlen összekeverése, himzésminiók, valamint a piros és más rá nem égetett színek alkalmazása a népi kerámiában.

A díszítés minden fajtájának, éppen úgy, mint az ember minden más tevékenységének és önkifejezési formájának is — a kezdeti, fejletlen, kontár és szakszerűtlentől az előrehaladottabb, fejlettebb, közepes, szakszerű fokozatokon át a kiváló, kímélt, sajátos, művészi formákig számtalan fokozata lehetséges.

(...) Többször is szó esett már arról, hogy számtalan Maros, Harghita és Kovászna megyei székes népi fazekasközpont közül már csak a korondi működik. Természetes tehát, hogy ennek megfelelően nemcsak megnövekedett a korondi kerámia iránt érdeklődők tábora, hanem a korondi fazekasoknak is igazodniuk kellett a változatosabb igényekhez. Bocsiutukra szolgált a korondi fazekasoknak, hogy legjobb tudásukkal és akaratukkal igyekeztek nemcsak eleget tenni minden megrendelésüknek, hanem a jelenkező igényt igyekeztek ében is tartani. Így a korondi fazekasok munkáiban számtalan, különböző eredetű és színvonalú edényforma, technika, díszítőmotívum és díszítmény található. Mennyiségi arányait tekintve, ezek közül legsikerültebbek az ötven évvel ezelőtti tömegesen készített virágos, kakasos tányérok, talak, lábasok, tejes és vizes fazekak, kanesók és korsók. Az úgy nevezett *díszáru* körében legnagyobbak a minőségi eltérések. Ezek között legsikerültebbek azok, amelyek jól megválasztott, értékes minta alapján készültek. Annak ellenére, hogy majd minden korondi fazekas munkái között remek változatok találhatók, igen nagy minőségi különbségek is észlelhetők.”⁴⁰

Meg kell említenünk időse Pál Lajos nevét, akit méltán tartanak ma is, jó néhány évvel halála után, a legkiválóbb korondi fazekasnak. Csalhatatlan mértékét, hozzáértését, a titokként fakra testált sárga festék-receptjét, remekművekként őrzött bokályait, tányereit száz, kétszáz év múlva is példaként emlegetik majd. A tőszegi időse Józsa Lajos korongolt emberalakos korsóit pedig méltán tartják a korondi fazekasság addigi legeredtelibb és legértékesebb fazekasművészeti alkotásainak.

Korond általános szakmai megtűlésénél tehát figyelembe kell venni mindazt, amit BANDI Dezső fogalmazott meg:

„Korond, az a Szováta és Székelyudvarhely között fejtlen fekvő nagyközség, ma a Székelyföld élő népművészetének egyik leggazdagabb tárháza. Minden értékét egy mozaikba természeti körülmények között élő, de szülőföldjéhez és műveltségéhez ragaszkodó, tanulmány, lelkes és szorgalmas nép hozta létre. Nem ismerem még egy olyan falut, amelynek lakói annyiféle, jóformán értéktelen anyag művészi feldolgozását gyakorolják.”⁴¹

⁴⁰ BANDI Dezső 1979.

⁴¹ BANDI Dezső 1971.

Mit készítenek a mai korondi fazekasok? Elsősorban úgy nevezett mos-odényt. Nyíron és télen Bukarestben, Galacon, Jasi-ban, Bákóban, Brülán néha tíz-húsz korondi fazekas különböző méretű kancsókat (általában főlitére), tányérokat, rázottas, márványosan orozott tálatat árul. A kifejezés a nagyvásárok román nevéből ment át a korondi fazekasság szakszókincsébe. A mostra való felkészülés jó néhány fazekas család egész évi munkaidőjét lefoglalja. Hangerővel kell ezek az edények nem giccsesek! A korondi fazekasság legjobb hagyományainak egyfajta folytatását jelentik.

Az előbb felsorolt 16 fazekas, s leglább még húsz-harminc család a Székelyudvarhely környéki és székelyföldi fazekasság legszebb motívumkincsét sajátította el. Tehát helytelen az olyan próbálkozás, amely a korondi kerámiát *kiszáradlagosan* giccsesnek állítja be.

Ma már Páll Antal, Józsa János, Molnos Áron József, újabban Tófalvi Pongrácz, Máthé K. Imre, Molnár Vince neve ismerősen cseng nemcsak az országban, hanem az ország határain túl is. Az a tény, hogy Józsa János a *Megéneklők, Románia* országos fesztiválján 1979-ben első, Páll Antal harmadik díjat nyert; hogy a Horezu-i kerámia fesztiválon résztvevő négy korondi fazekas munkáit a legnagyobb elismeréssel méltatták, bizonyítja, hogy Korondon elindult egy olyan folyamat, amely hozzáértő és átgondolt irányítás mellett egyidővel elismerést hozhat. Molnos Margit griffmadarai, tálos lovai, öklödös kecskéi, a korondi életből vett, virágozott jelenetei jelzik, hogy milyen kimeríthetetlen tartalékok vannak a díszítésben is.

A korondi fazekasság igazi értékei közé tartoznak a gyakran emlegetett bokályok, tányérok, csészes korsók, kulacsok, a Molnár Vince révén felelevenített mázatlan vörös edények, szilvaos fazekak, talak, higos fazekak, tejforralók. A leggyakrabban előforduló díszítmények: kis és nagy csarolap, gyopáros, madaras, kapuzábás, bogláros minták. A korondi fazekasok nem egy munkáját ma nagy múzeumok őrzik.

Korond nem csak az ország egyik legjelentősebb fazekasközpontja. Korond több ennél: a romániai magyarság népművészetének amilyen élő szabadteri múzeuma, skanzen lehetne. Ehhez viszont több segítség, támogatásra lenne szükség.

IRODALOM

- BALOGH Ödön
1972 *A marosvásárhelyi fazekasság*. Ethnographia LXXXIII. 313–329.
- BĂNĂȚRANU, Tibor
1957 *Ceramica populară din Țara Oașului*. București
1962–1964 *Ceramica populară din Bihor*. Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei. 137–177.
- BANDI Dezső
1971 *A művészet bővülésében*. Dolgozó Nő. 10. szám.
[1979] *A korondi kerámia díszítéséről*. Előadás, előhangzott 1979. augusztus 17-én a II. ársői kerámiavásáron.
- BARABÁS Endre
1904 *Udvarhely vármegye leírása közgazdasági szempontból*. Budapest
- BENKŐ József
1831 *Transilvania Specialis III–IV*. Kézirat a marosvásárhelyi Toleki–Bolyai dokumentációs könyvtárban
- CHIOREAN, Iohn
1972 *Elemente războiului vamal dintre Austro-Ungaria și România din anii 1886 – 1891 asupra regiunii de est al Transilvaniei*. Studii de istorie, filologie și istoria artei. București
- CONSTANTINESCU, Mac
1932 *Ceramica populară*. Arhiva pentru știința și reforma socială 1–4.
- Documente ...
1964 *Documente privind istoria României* (veacul XIV.). Cap. Transilvaniei, III. București
- ERDŐDI János
1830 *Egy nap Korondon*. Nemzeti Társalkodó, 14. 109–112.
- GÁSPÁR Gyula
1940 *Korondi fazekasok*. Búvár. 300
- GÖNTYEV Sándor
1958 *Beszterce vidéki cserépedények a Néprajzi Múzeumban*. Néprajzi Értesítő XL. 231–235.

- HAÁZ Ferenc
1940 *Adatok a korondi fazekasmesterséghez. Néprajzi Értesítő* XIII. 184—186.
- HREKOPET JÁNOS
1961 *Adatok az erdélyi fazekasság történetéhez. Ethnographia* LXXII. 462—465, 604—609.
- HERMAN Ottó
1887 *Magyar hokály, magyar tál. Vasárnapi Újság* XXXIV. 19. szám, 311—315.
- INCZE Lajos
1939 *A korondi fazék. Hítel*, 2. szám.
- J. ISTVÁN Erzsébet
1966 *A Kerámia Gyűjtemény. [In: Ifj. KODOLÁNTYI János: A Néprajzi Múzeum 1963—1964. évi tárggyűjtése] Néprajzi Értesítő* XLVII. 238—248.
- ISTVÁN Lajos
1973 *A korondi kerámia. (Népi Alkotások és Műkedvelő Tömegmozgalom Hargita megyei Irányító Központja kiadványa) Csikazsereda*
- JAKAB Élek—SZÁDEUZY Lajos
1901 *Udvarhely vármegye története a legrégibb időkől 1849-ig. Budapest*
- Korondon ...
1947 *Korondom, a székely fazekasok hazájában. Erdély*, 1947. február 21.
- KÓS Károly
1972 *Népélet és néphagyomány. Bukarest*
1976 *Tájak, falvak, hagyományok. Bukarest*
- KÓSA Ferenc—VÖÖ István—ZSEMLEI János
1960 *Tájékoztató az RNK-beli fazekasság magyar műszókeincsének gyűjtéséről. Stúdia Universitatis Babeş—Bolyai*, 1. szám
- KOZMA Ferenc
1879 *A Székelyföld közgazdasági és közművelődési állapota. Budapest*
- KRESZ Mária
1960 *Fazekas, korsós, tálak. Ethnographia* LXXI. 297—379.
1972 *Illustrációk az erdélyi fazekasság történetéhez. Ethnographia* LXXXIII. 218—246.
- MALONYAY Dezső
1909 *A magyar nép művészete*, II. Budapest
- A Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara ...*
1894 *A Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése kerületének közgazdasági viszonyairól az 1893-ik évben. Marosvásárhely*
- NICOLESCU Corina—Paul PETRESCU
1974 *Ceramica românească tradițională. Bucureşti*
- ORBÁN Balázs
1868 *A Székelyföld leírása ... I. Fejt.*
- SLĂTINEANU, Barbu, Paul H. STAHL, Paul PETRESCU
1958 *Artă populară din R. P. România (Ceramica). Bucureşti*
- SZABÓ András
1944 *Bonkó József: Udvarhely megye leírása. In: Erdélyi ritkaságok. Szerk. JANCÓ Elemér. 14. füzet. Kolozsvár. 59—62.*
- SZABÓ T. Attila
1975—1982 *Erdélyi Magyar Szótörténeli Társ. I—III. Bukarest*
- SZENTERISZÉBETI SZAKÁTS Péter
1901 *A székelyföldi ipar fejlesztése. Marosvásárhely*
- VÉGH OLIVÉR
1977 *A kalotaszegi fazekasság. Bukarest*
- VÖÖ István
1965 *A fazekaskorong és alkotásai. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények. Kolozsvár. IX. 107—123*
- VISKI Károly—SUKLÓDI Pál
1932 *A székely hokály. Adalékok Udvarhelyszék néprajzához. Néprajzi Értesítő* XXIV. 22.